

národní
úložiště
šedé
literatury

Analýza vývoje kultury ČR v letech 2000 – 2013

Český statistický úřad
2015

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-204358>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 09.07.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Analýza vývoje kultury ČR v letech 2000 – 2013

Zpracoval

Odbor statistik rozvoje společnosti

Ředitel odboru

Ing. Martin Mana

Informační služby

tel.: +420 274 052 304,

e-mail: infoservis@czso.cz

Kontaktní zaměstnanci

Mgr. Daniel Böhm, tel. +420 274 052 874

e-mail: daniel.bohm@czso.cz

PhDr. Jaroslav Novák, CSc., tel. +420 274 052 931

e-mail: jaroslav.novak@czso.cz

OBSAH

1.	Úvod	3
2.	Zdroje dat	4
3.	Vývoj ve vybraných kulturních odvětvích v letech 2000 – 2013 v naturálních datech	7
	3.1. Muzea, galerie a památkové objekty	7
	3.2. Knihovny	9
	3.3. Divadla	12
	3.4. Tisk	16
	3.5. Stručné shrnutí hodnocení vývoje naturálních dat	18
4.	Vývoj kultury z pohledu hodnotových ukazatelů	19
5.	Nahlédnutí do zahraničí	24
6.	Závěry	25
	Použité zdroje a literatura	28

1. Úvod

Kultura se nesporně řadí mezi nejsložitější oblasti společenského života. Její projevy jsou nejen mnohostranné, ale ve značné míře také nehmatné a proto i stěží „uchopitelné“. Nesnadná je pouhá odpověď na otázku co to je kultura, co do ní patří a kde lze vysledovat její hrance. V souladu s **definicí UNESCO** je kultura „souborem distinktivních duchovních a hmotných, intelektuálních a citových rysů, které charakterizují společnost nebo společenskou skupinu; spolu s uměním a písemnictvím zahrnuje také způsoby života a soužití, hodnotové systémy, tradice a přesvědčení.“

Postihnout vyčerpávajícím způsobem takto složitou část reality je nad naše možnosti poznání, zobecnění a následného hodnocení. Máme-li provést souhrnnou charakteristiku společenských jevů a jejich vývoje v čase, uchylujeme se nejvíce ke kvantitativním metodám a soudům. Ty jsou obvykle založeny na statistických či ekonomických (účetních) přístupech spojených s určitou institucionalizací předmětu hodnocení. Mohou tak s větší či menší přesností vypovídat o ekonomických veličinách dané kulturní instituce, popř. oboru či celého odvětví, nikoli však o takových jevech, jakými jsou např. způsoby života, zvyky a tradice nebo projevy kreativní činnosti lidí. Jinými slovy to znamená, že se nám **nepodaří postihnout jednotlivé jevové formy kultury**, ale **pouze** to, co by se dalo nazvat „**kulturní infrastrukturou**“ (např. počty divadel, muzeí, knihoven, jejich příjmy a výdaje, návštěvnost atd.).

Avšak i tento skromnější přístup má svá úskalí. Je otázkou, do jaké míry jsou vypovídající hodnotové ukazatele v případě nesnadného či dokonce nemožného ocenění některých uměleckých děl. Podobně tomu je s využitím naturálních ukazatelů návštěvnosti, počtu diváků či odehraných představení ve vztahu k umělecké úrovni odpovídajících kulturních statků a služeb. Zdá se, že na rozdíl od přímého prožívání kulturních jevů, je jakékoli jejich racionální hodnocení neplnohodnotné a omezené.

Další významnou okolností - o které je třeba se úvodem do následujícího textu zmínit - je **vztah mezi tendencemi či směry vývoje ekonomiky a kultury**. Historické zkušenosti naznačují, že se tyto dvě oblasti společenského života často nevyvíjejí souhlasně. Zdá se, že kultura má těsnější – více či méně zřejmý – vztah ke společenským a politickým událostem. Nabízí se proto otázka, jak tomu je v současném **období**, které nejen že následuje **po zásadních celospolečenských změnách z roku 1989**, ale je také poznamenáno **finanční a ekonomickou krizí po roce 2007?** Hledání odpovědi není snadné. Nejen z výše uvedených příčin omezení našeho poznání, ale i proto, že hodnocení kvalitativní stránky kulturních jevů si obvykle vyžádá mnohem delší časový odstup (někdy i několika desetiletí), než tomu je v případě jiných oblastí našeho života.

S vědomím všech výše uvedených potíží a omezení je třeba přistupovat i k této analýze.

2. Zdroje dat

Základním **problémem** souvisejícím se statistickými údaji **jsou dva protichůdné** požadavky, které **na rozsah využitelných zdrojů** dat klademe. S ohledem na únosnou míru zátěže respondentů i vlastních zpracovatelských kapacit je nutné spíše omezovat rozsah zjišťování, avšak zároveň na straně druhé průběžně vznikají potřeby nových a podrobnějších dat. Za řešení tohoto rozporu je označováno využití tzv. administrativních údajů, které již byly – obvykle z jiného důvodu – vytvořeny či vyšetřeny. Toto řešení je však pouze částečné a nedokonalé. V porovnání s daty splňujícími zamýšlený účel bývají administrativní data obvykle obecnější, v jiné struktuře a metodice, v rozdílné úrovni věrohodnosti a z pohledu času často dosažitelná v nevhodnou dobu.

Specifika kultury problémy nedostatku potřebných dat ještě prohlubují. Potíže spojené s jejím „uchopením“ jako objektu poznání a hodnocení ovlivňují i rozsah a využitelnost zdrojů dat. Důvodů je více. Mimo ty, které jsou uvedeny výše, je tomu tak i proto, že kultura obvykle nebývá v popředí statistických či jiných zjišťování sloužících pro potřeby hodnocení vývoje ekonomiky. Je to zřejmé již v případě mezinárodních klasifikací členících aktivity do odvětví, oborů, produktů či druhů výdajů apod. V případě klasifikace ekonomických činností NACE **jsou mnohé kulturní obory a činnosti agregovány s obory ne - kulturními** a hledané údaje je proto nezbytné složitě propočítávat resp. odhadovat. Podobně tomu je s klasifikacemi týkajícími se veřejných výdajů (COFOG) či individuální spotřeby (COICOP), které slučují kulturu do oddílu s rekreačními aktivitami, popř. s církvemi.

V důsledku požadavku snižování zátěže respondentů a finanční náročnosti jsou statistická šetření v převážné míře prováděna na výběrových souborech a následně dopočítávána na soubory základní. Zejména v případě některých klasických resp. tradičních kulturních oborů jsou výběrové soubory relativně menší, což má za následek zhoršenou dosažitelnost dat v potřebném detailnějším členění a méně přesné výsledky po dopočtu na celý soubor.

Další nemalá potíž je společná všem statistickým zjišťováním, kulturu nevyjímaje. Spočívá v **neochotě respondentů poskytovat data**, zejména pak **ekonomického charakteru**. Žel na této věci mnoho nemění ani skutečnost, že jsou opětovně ujišťováni o ochraně svých individuálních údajů vyplývající ze zákona o státní statistické službě. Tyto výpadky návratnosti dále prohlubují problém malých výběrových souborů a následné nepřesnosti dat dopočtených na základní soubor.

Dostupné číselné údaje o kultuře vycházejí z více – žel neúplných a roztržštěných - zdrojů. Patří do nich zdroje statistické i administrativní a zahrnují jak data naturální, tak i hodnotová, ať už v původní či zpracované podobě.

Statistická šetření představují v první řadě šetření KULT prováděná ČSÚ (rozhlasové a televizní vysílání) a NIPOSem (v případě dalších 12 poskytovatelů kulturních služeb). Tato šetření mají tu přednost, že jsou prováděna vyčerpávajícím způsobem tj. v celém základním souboru respondentů. Dopočty se tak týkají pouze výpadků návratnosti. Je proto reálné

předpokládat poměrně spolehlivá data a to až v detailu jednotlivých poskytovatelů kulturních služeb.

Pro potřeby sestavení satelitního účtu kultury se provádějí u některých poskytovatelů tzv. **doplňková zjišťování** (archivey, amatérská divadla, cirkusy, umělecká řemesla, design). Jsou to výběrová zjišťování na relativně malých souborech (zejména v případě rozsáhlé oblasti uměleckých řemesel), která přinášejí – v porovnání se šetřeními KULT – méně kvalitní data.

Základním zdrojem dat (mimo oblast kulturního dědictví, interpretačního a scénického umění, rozhlasového a televizního vysílání) **jsou údaje ČSÚ vycházející z podnikové statistiky** (SBS – Structural Business Survey) a statistiky neziskových institucí (NI). Tato zjišťování jsou poznamenána výše popsanými potížemi spojenými s výběrovým šetřením (malé soubory, dopočty, agregace kulturních položek s ne–kulturními, odhady, atd.). Pro údaje o počtu zaměstnanců lze, zejména pro porovnání s jinými daty, využít výsledky Výběrového šetření pracovních sil.

Údaje **o výdajích domácností** na kulturu poskytují šetření v domácnostech v podobě tzv. rodinných účtů, které ročně zpracovává ČSÚ (v pětiletých intervalech v podrobnějším členění). Částečný pohled na participaci na kultuře podává také šetření o vzdělávání dospělých organizované Eurostatem (Adult Education Survey), které se provádí vždy po pěti letech.

Z využitelných dat ve zpracované podobě (pro potřeby satelitního účtu kultury) lze uvést zejména **údaje národního účetnictví** ve formě matice dodávek a užití.

Administrativní zdroje dat představují v první řadě údaje **z veřejných rozpočtů** (státní rozpočet a místní rozpočty), které jsou získávány od Ministerstva financí. Dalším významným zdrojem je **registr ekonomických subjektů** vedený ČSÚ. Některé údaje mají další **ministerstva** (např. MK – seznamy kulturních institucí a MV – informace o státním archivu). Spíše dílčí **data jsou dostupná také na internetu** (např. o kinech – Unie filmových distributorů, různé veřejné výroční zprávy institucí atd.).

Jednou věcí je získat data (velmi často ne zcela úplná a „čistá“, popř. v jiném než potřebném členění) a druhou získat je v potřebném či přijatelném **časovém termínu**. Data o veřejných výdajích jsou k dispozici zhruba pět měsíců, údaje o výdajích domácnosti osm a o podnicích či neziskových institucích až dvanáct měsíců po referenčním období. Podobné to je s dopočtenými údaji sbíranými od kulturních institucí (šetření KULT). Nejpozději jsou dosažitelná data ze systému národního účetnictví (více než rok po referenčním období), která jsou navíc postupně zpřesňována.

Samozřejmě, nemalé **rozdíly jsou i v kvalitě informací**. Vysokou věrohodnost lze předpokládat u dat týkajících se veřejných výdajů na kulturu, která vycházejí z čerpání státního rozpočtu. Méně věrohodné jsou všechny údaje zjištěné statistickými šetřeními, ať už v domácnostech (rodinné účty) či v podnicích (institucích). Zejména se to týká šetření doplňkových. Kvalita těchto dat je ovlivněna všemi problematickými okolnostmi, počínaje

úplností základního souboru respondentů, metodami sestavení výběrového souboru, mírou neodpovědí, úrovní dopočtů apod.

Určitým paradoxem je, že na straně jedné nemalá část dat o kultuře chybí a zároveň jsou - na straně druhé - některá data dispozici z více zdrojů (např. ze šetření KULT a šetření SBS či NI). Týká se to zejména hodnotových údajů. V tomto případě je často nutné rozhodnout, která data – v případě kontradikce – lze považovat za spolehlivější a prvořadá a která za méně významná či odvozená. Do první skupiny by měla patřit bezesporu data o veřejných výdajích na kulturu, vycházející z čerpání státního rozpočtu. Mezi dalšími datovými zdroji by měl také náležet jistý stupeň preference údajům ze systému národního účetnictví, které procházejí řadou bilančních úprav a navíc „zapadají do mozaiky“ makroekonomických ukazatelů sestavovaných dle detailně propracovaných pravidel v souladu s jednotnou mezinárodní metodikou (např. upravená data ze šetření rodinných účtů). Naopak, na posledním místě lze v tomto směru uvést výběrová doplňková zjišťování.

3. Vývoj ve vybraných kulturních odvětvích v letech 2000 - 13 v naturálních datech

Předmětem následujícího textu je **hodnocení vývoje činnosti vybraných kulturních zařízení** na území České republiky mezi lety 2000 a 2013 s jistým důrazem na rozlišení období předcházejícího dopadům světové finanční krize od roku 2007 a navazujícího období zotavování. Široké spektrum kulturních činností bylo zúženo na základě disponibilních dat pocházejících převážně ze statistického zjišťování NIPOS. Analýza se tak zaměřuje jen na oblast muzeí, galerií a památkových objektů, knihoven, divadel, periodického tisku a neperiodických publikací.

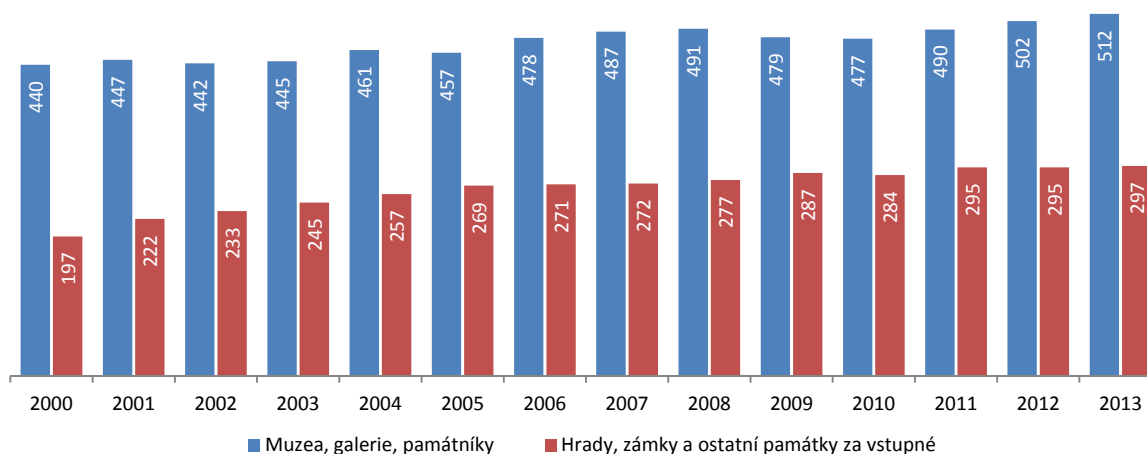
3.1. Muzea, galerie a památkové objekty

Muzea, galerie a památkové objekty patří mezi subjekty, jež jsou dlouhodobě předmětem statistického zjišťování. Jejich činnost spadá do tradičního umění, tedy neprůmyslového kulturního odvětví, jehož „produkce“ či „spotřeba“ je neoddelitelná od vyhrazených míst či budov. Statistická data týkající se správy kulturního dědictví jsou zjišťována prostřednictvím dvou statistických výkazů: Ročního výkazu o muzeu a galerii (zjišťujícího také památníky) – Kult (MK) 14-01 a Ročního výkazu o památkových objektech s kulturním využitím – Kult (MK) 17-01.

Oblast správy kulturního dědictví reprezentovanou muzei, galeriemi a památkovými objekty lze považovat za kulturní odvětví, pro něž bylo poslední desetiletí spíše obdobím expanze. **Počet subjektů**, které v dané kulturní oblasti působí či objektů, které byly předmětem zjišťování, se v obou zjišťovaných skupinách zvýšil. Mezi lety 2000 a 2013 vzrostl počet muzeí, galerií a památníků v ČR o 16,4 %. Nerostl však v celém tomto období rovnoměrně. Ve čtyřech letech (2002, 2005, 2009 a 2010) dokonce ve srovnání s předcházejícími roky poklesl, přičemž pokles v letech 2009 a 2010 mohl souviset s probíhající ekonomickou krizí. Od roku 2010 se absolutní změny v počtu provozovaných muzeí, galerií a památníků vrací do kladných hodnot, v nichž zůstávají až do roku 2013. Počty hradů, zámků a ostatních památek zpřístupněných za vstupné prošly rovněž spíše vzestupným vývojem. Zatímco v roce 2000 bylo na území ČR 197 těchto objektů, tak v roce 2013 jich bylo o 100 více. Tempo růstu jejich počtu v průběhu sledovaného období klesalo. Od roku 2011 zůstalo v zásadě stabilní.

Graf 1. Vývoj počtu muzeí, galerií a památkových objektů v ČR mezi lety 2000 a 2013

Sledujeme-li vývoj v oblasti muzeí, galerií (tzn. muzeí výtvarných umění) a památníků z výkonnostní perspektivy měřené **počtem realizovaných výstav a expozic**, vidíme, že počet provozovaných expozic a výstav po celé sledované období vzrůstal. Zatímco v roce 2000 bylo na území České republiky realizováno celkem 4 780 výstav a expozic, během roku 2013 jich bylo 6 070. Vývoj provozovaných výstav a expozic odpovídá nárůstu počtu zpravodajských jednotek. Na jednu šetřenou jednotku připadlo po celé sledované období mezi lety 2000 a 2013 mezi 11 a 12 realizovanými expozicemi a výstavami ročně.

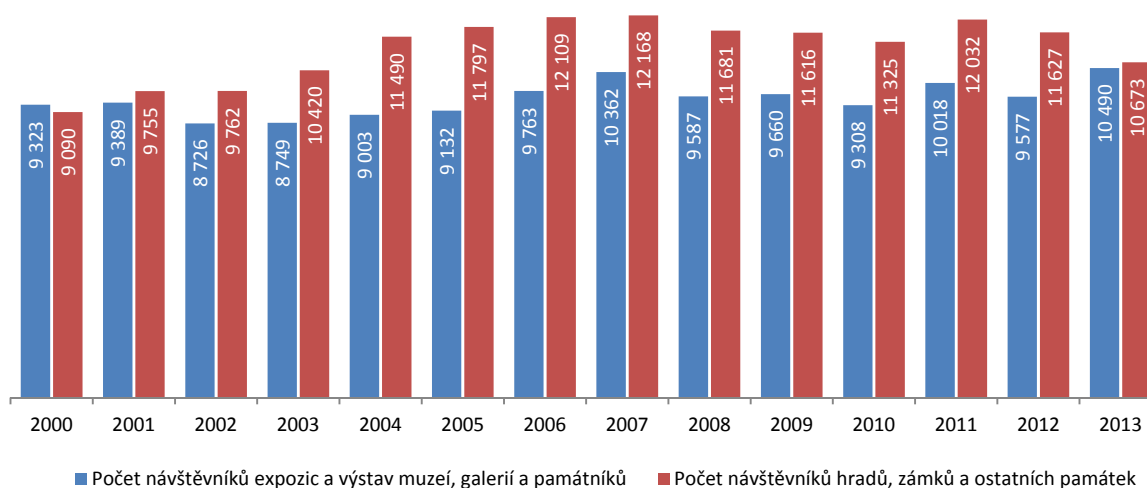
Graf 2. Vývoj počtu expozic a výstav v ČR mezi lety 2000 a 2013 (v tis.)

Návštěvnost objektů kulturního dědictví ve sledovaném období let 2000 - 2013 kolísala. Na přelomu tisíciletí mírně převažovala návštěvnost u expozic a výstav muzeí, galerií a

památníků. V daném roce jimi prošlo celkem 9,3 mil. návštěvníků na rozdíl od hradů zámků či jiných památek, které ve stejném roce navštívilo celkem 9 mil. osob. Po roce 2001 vývoj návštěvnosti v obou kulturních oblastech diverguje. Počet návštěvníků hradů, zámků a ostatních památek relativně významně narůstá, zatímco návštěvnost muzeí, galerií a památníků spíše stagnuje. V roce 2005 dosahuje rozdíl v návštěvnosti obou skupin zařízení 2 665 tis. návštěv. Vysoký rozdíl v návštěvnosti ve prospěch památkových objektů přetrvává do roku 2012. V posledním sledovaném roce (2013) dochází ke sblížení návštěvnosti obou skupin zařízení, která představovala 10,5 mil. u muzeí, galerií a památek a 10,7 mil. v kategorii hradů, zámků a ostatních památek.

Graf 3. Vývoj návštěvnosti muzeí, galerií a památkových objektů v ČR mezi lety 2000 a 2013 (v tis.)

3.2. Knihovny

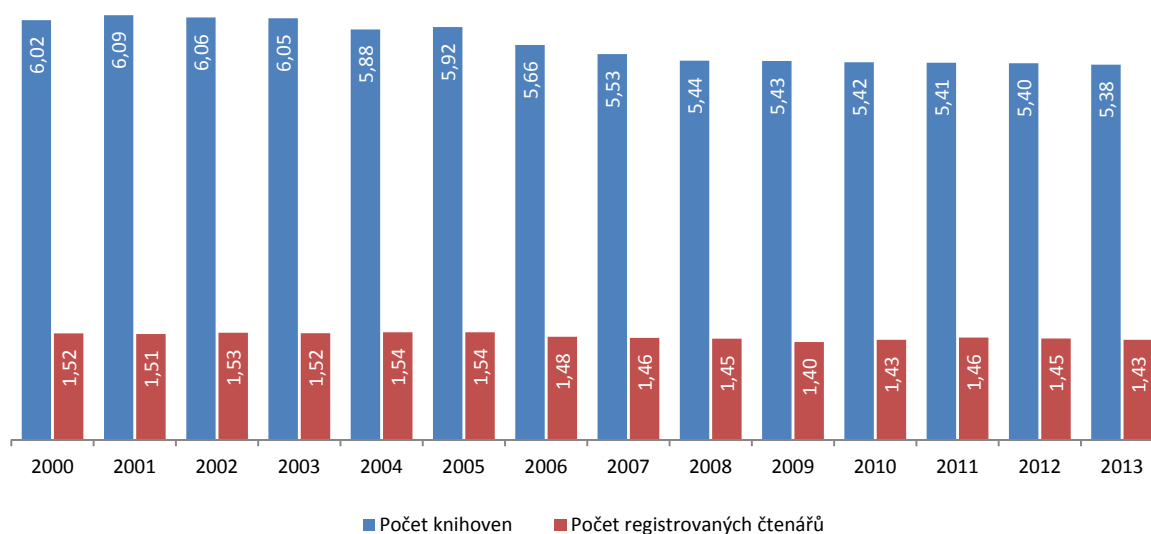
Systém knihoven tvoří dlouhodobě ústřední složku kulturní infrastruktury. Na jedné straně slouží jako uchovatel kulturního a vědeckého dědictví (archivují vzácné historické knihovní fondy, zajišťují jejich digitalizaci apod.), na druhé straně shromažďuje a zpřístupňuje vybrané produkty kulturního průmyslu. V poslední době veřejné knihovny poskytují i jiné služby, než klasické knihovní výpůjčky. Patří mezi ně poskytování informací, kulturní a vzdělávací pořady, kurzy, výstavy či přístup k internetu.

Vývojové řady, které jsou předmětem následujících grafických znázornění, byly sestaveny s využitím dat shromážděných prostřednictvím Ročního statistického výkazu o knihovně – Kult (MK) 12-01, který je administrován NIPOS.

Do roku 2005 byl **počet knihoven** na území České republiky relativně stabilní a pohyboval se mírně v okolí hladiny 6 tis. knihoven. Po roce 2005 jejich dosavadní mírný pokles zrychlil nejen z důvodu rušení dlouhodobě uzavřených knihoven obcí, ale zejména vlivem jejich

slučování. Počty knihoven také ovlivnila transformace veřejné správy a změna financování tehdejších územních knihovnických celků. Mezi lety 2005 a 2008 klesl počet knihoven o téměř 500 poboček. Až od roku 2010 došlo ke stabilizaci a v roce 2013 bylo na našem území 5 380 knihoven. Sledujeme-li vývoj počtu činných knihoven mezi lety 2000 a 2013 v souvislosti s relativně mírným poklesem registrovaných čtenářů, lze říci, že knihovny, jejichž počet klesl ve sledovaném období o 10 %, administrovaly v roce 2013 čtenářskou základnu, jejíž objem se zmenšil o 6 %.

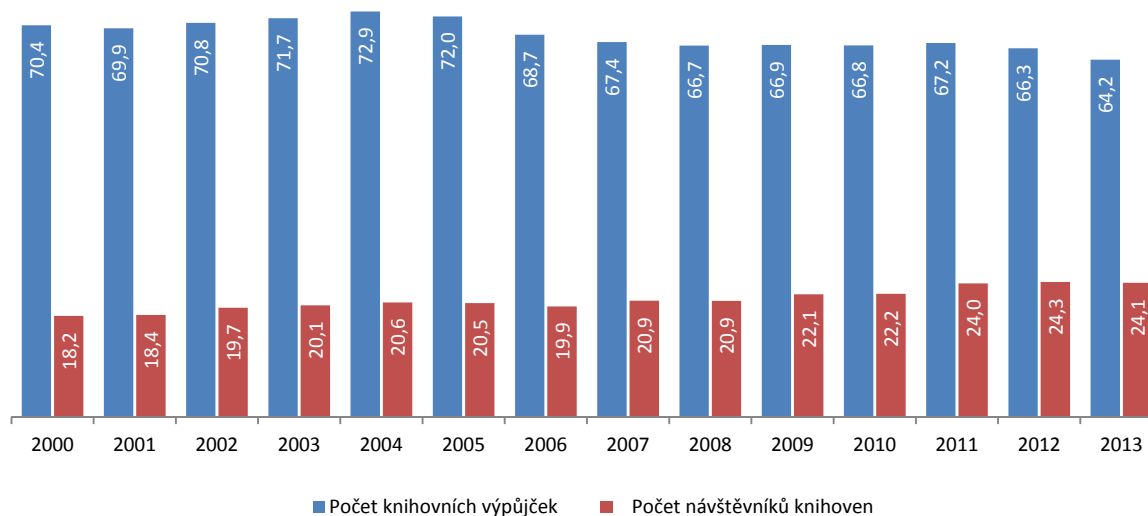
Graf 4. Vývoj počtu knihoven (v tis.) a registrovaných čtenářů (v mil.) v ČR mezi lety 2000 a 2013

Klesající **počet registrovaných čtenářů** doprovázel mezi lety 2000 a 2013 celkový pokles knihovnických výpůjček. Množství vypůjčených titulů neklesalo v celém období. V první polovině dekády (do roku 2004) dokonce rostlo. Zatímco v roce 2004, kdy bylo půjčeno nejvíce titulů ve sledovaném období, představoval počet výpůjček 73 milionu knihovnických jednotek, v roce 2014 bylo zapůjčeno o více než 8,5 milionu knihovnických jednotek méně. Rozdíl mezi rokem 2000 a 2013 odpovídal celkovému zmenšení objemu vypůjčených knihovnických jednotek o 9 %.

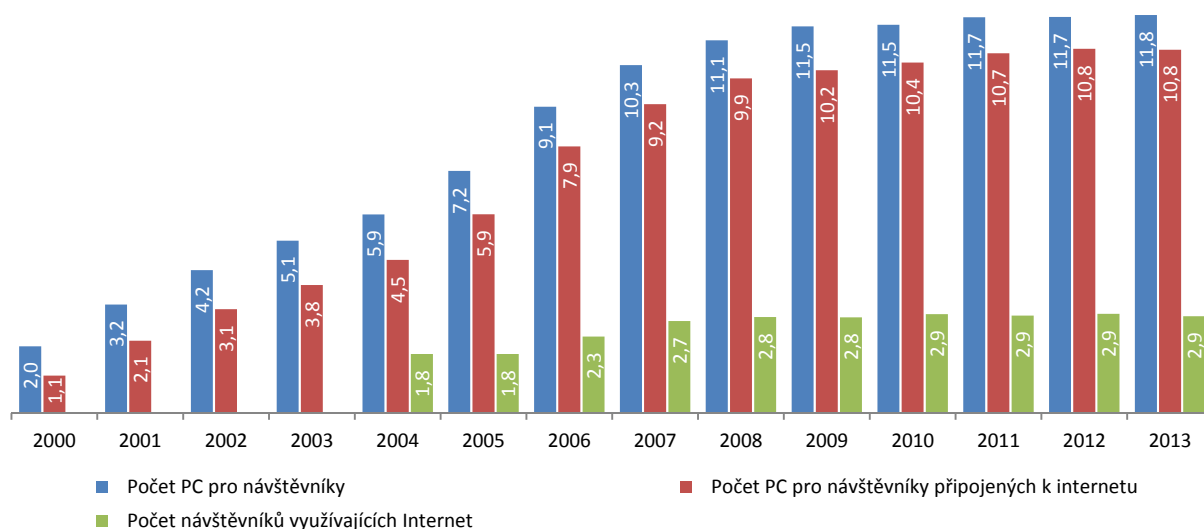
Jak je patrné z grafického znázornění (grafu č. 4), klesající počty registrovaných čtenářů - stejně jako snížení počtu půjčovaných titulů - neznamenaly pokles významu knihovního systému v životě české veřejnosti, ale spíše změnu struktury dosavadní činnosti knihoven. Sledujeme-li využívání knihoven ukazatelem počtu jejich návštěv, ukazuje se, že **návštěvnost knihoven** v průběhu sledovaného období vzrostla o 32 % z 18,2 mil. návštěv v roce 2000 na 24,1 mil. návštěv v roce 2013. Návštěvnost knihoven se zvyšovala zejména mezi lety 2008 a 2013.

Graf 5. Vývoj v počtu knihovních výpůjček a návštěvníků knihoven v ČR mezi lety 2000 a 2013 (v mil.)

Jak již bylo uvedeno, knihovny představují veřejnou službu, jejímž předmětem je archivace a zpřístupňování hmotných kulturních artefaktů. Současně jsou informačními centry, které se v posledních desetiletích otevírají elektronickým informačním a komunikačním technologiím, jež zpřístupňují všem sociálním skupinám. Následující graf jednoznačně vypovídá o rostoucí úloze knihoven, jakožto institucí, v nichž jsou návštěvníky, ať už při vyhledávání knihovních jednotek či jiných informací, **rostoucí měrou využívány počítače**. Na přelomu tisíciletí bylo v knihovnách v ČR rozmístěno celkem 2 tis. počítačových kompletů určených pro návštěvníky. V následujících sedmi letech se jejich počet více než zpětinásobil na hodnotu 10,3 tis. sestav. Meziroční nárůsty investic do výpočetní techniky po roce 2008 klesají, přičemž počty počítačů určených pro návštěvníky knihoven se od roku 2009 pohybují mezi 11,5 tis. a 12 tis. sestav.

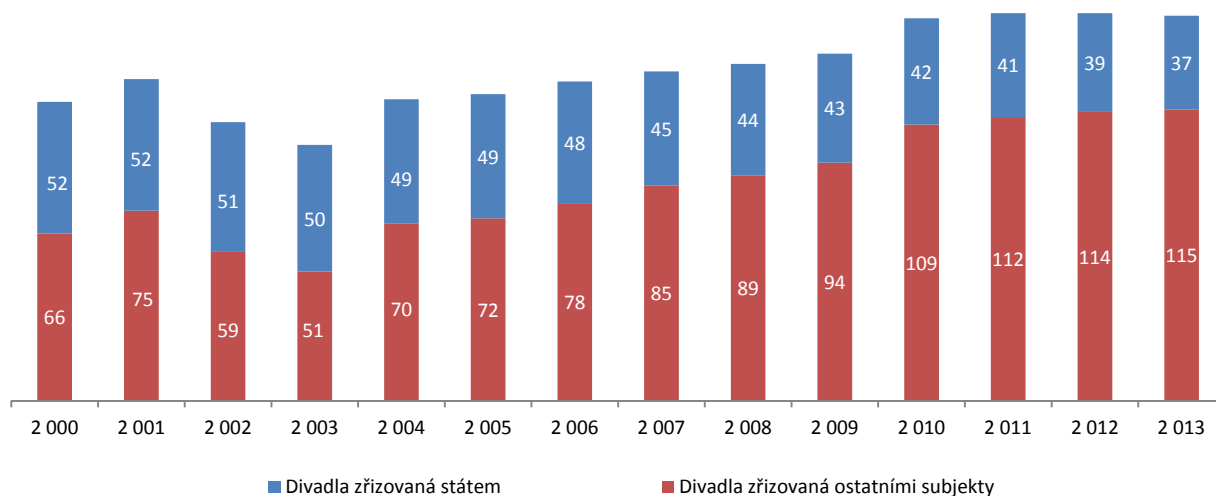
Graf 6. Vývoj počtu počítačů v knihovnách v ČR mezi lety 2000 a 2013 (v tis.) a počty návštěvníků knihoven využívajících internet (v mil.)

3.3. Divadla

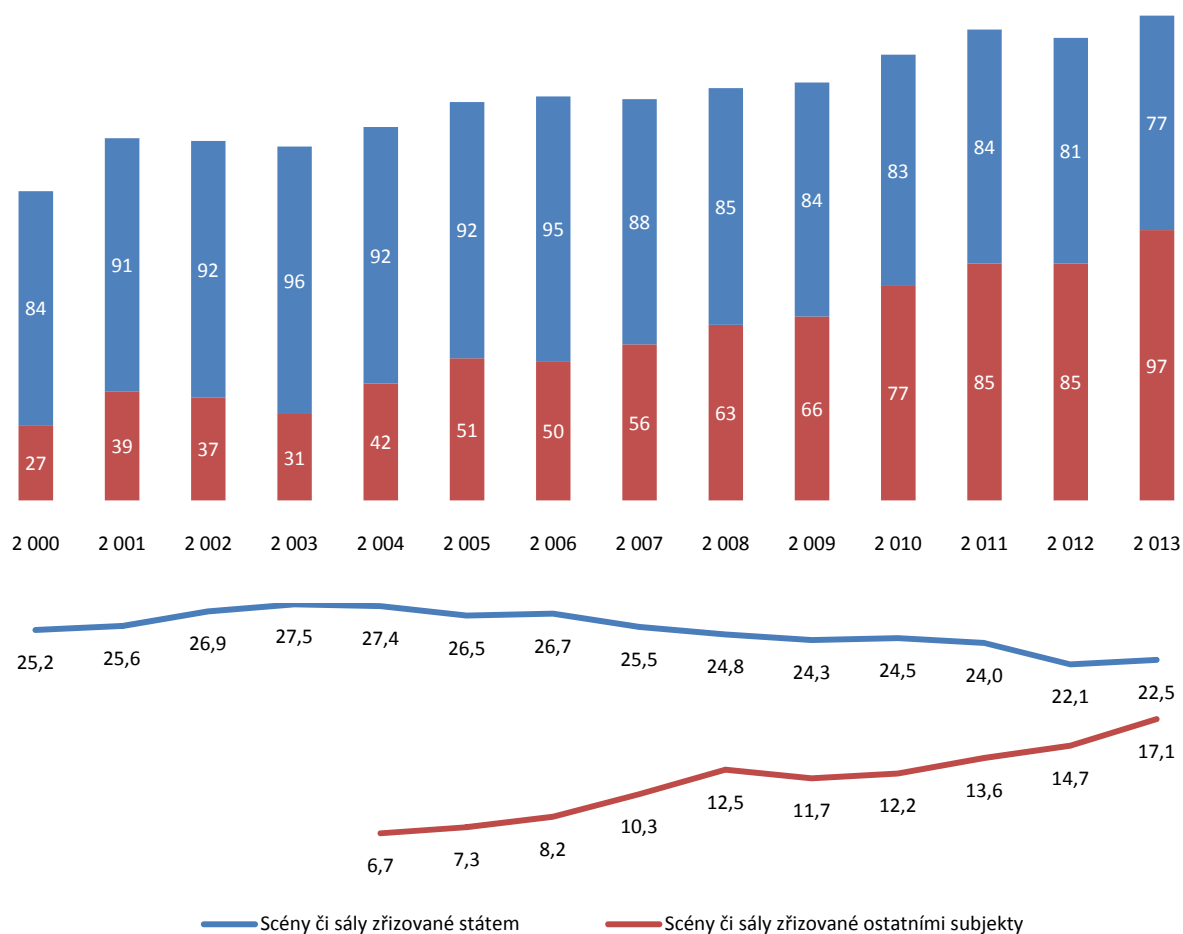
Od roku 2000 prošlo české divadelnictví vývojem, kterému z kvantitativního hlediska dominovala pokračující expanze divadel provozovaných nestátními subjekty (podnikateli, občanskými sdruženími, obecně prospěšnými společnostmi či jinými subjekty). V nestátním sektoru se mezi lety 2000 a 2013 navýšil (po mírném poklesu) **počet divadel** o 74 % a to z 66 divadel v roce 2000 na 115 divadel v roce 2013. Státní divadelnictví, do něhož řadíme divadelní subjekty tvořící organizační složky státu, krajů a obcí, prošlo ve stejném období relativně opačným vývojem. Na počátku tisíciletí provozoval stát (včetně krajů a obcí) 52 divadel, v roce 2013 jich bylo o 15 méně, čímž počet státních divadel poklesl o 29 %. Vývojové trendy v obou skupinách divadel (nahlížené jejich počtem) nebyly v zásadě zrychleny ani zpomaleny v důsledku krizového období spojeného s hospodářským poklesem v druhé polovině dekády.

Graf 7. Vývoj v počtu divadel dle vlastnictví v ČR mezi lety 2000 a 2013

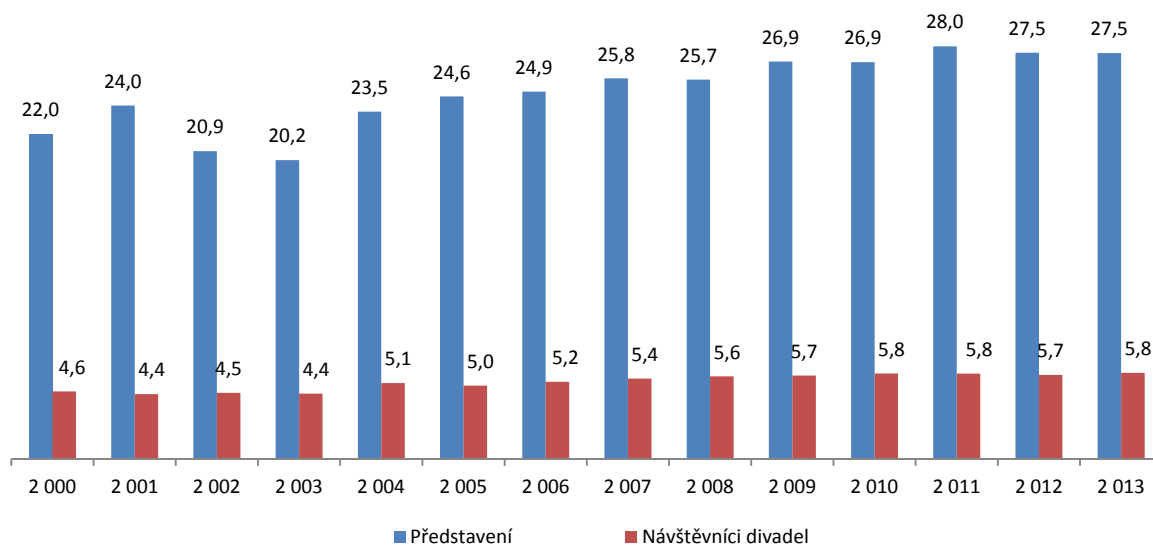
Rozdílné tendence ve vývoji státního a nestátního divadelnictví se s odlišnostmi promítly také do počtu činných stálých scén či sálů a souhrnných divadelních kapacit. Relativně významný nárůst počtu scén (sálů) ve správě divadel provozovaných státem mezi lety 2000 a 2006 přechází po roce 2007 spíše v pozvolný pokles, podobně jako počet jimi nabízených sedadel. Zatímco v roce 2006 bylo na území České republiky 95 divadelních scén (sálů) provozovaných státem se souhrnnou kapacitou 26,7 tis. míst, v následujícím sedmiletém období se jejich počet snížil na 77, čemuž odpovídá pokles nabízených míst o více než 4 tisíce. Divadelní scény zřizované nestátními organizacemi sice (po mírných výkyvech v první polovině dekády) vykazují od roku 2006 stabilní meziroční nárůst.

Graf 8. Vývoj počtu státních a nestátních divadelních scén či sálů (nahore) a jejich projektovaná kapacita v tis. jednotek (dole) mezi lety 2000 a 2013

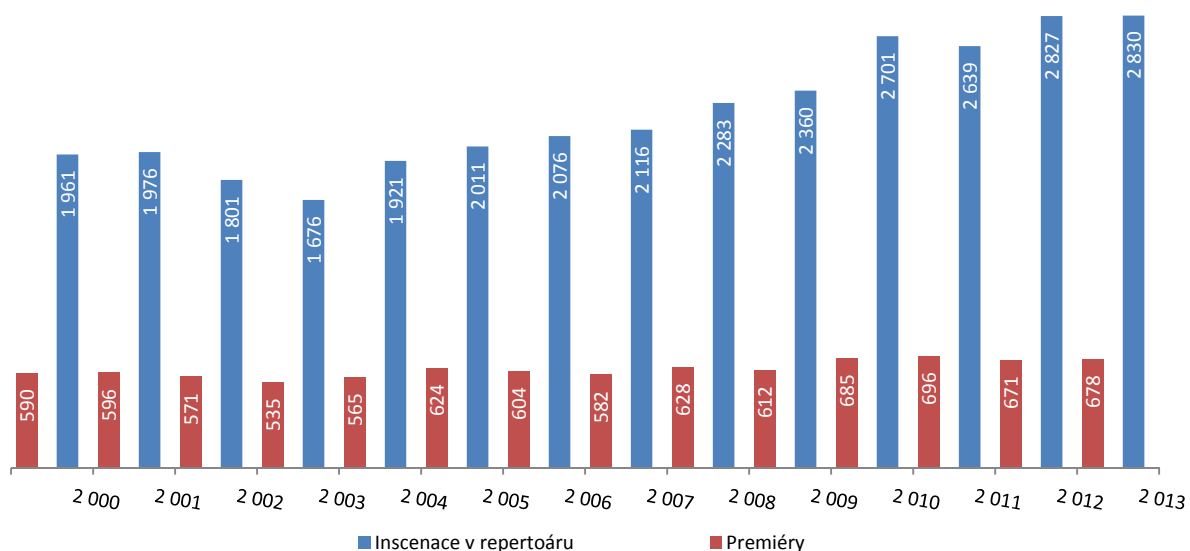
Následující grafické znázornění (graf č. 9) vypovídá o výkonnosti státních a nestátních divadel s vlastními uměleckými soubory vyjádřené souhrnným **počtem odehraných představení** v průběhu roku. Vývoj odehraných představení mezi lety 2000 a 2013 se vyznačuje mírným růstem, přičemž kolísá v rozmezí 4,6 a 5,8 tis. odehraných představení ročně. **Souhrnný počet diváků**, kteří se v jednotlivých letech divadelní produkce účastnili, se po mírném poklesu v období mezi lety 2001 a 2004 držel nad hranicí 5 mil. ročně, přičemž počáteční pokles v návštěvnosti v období tzv. „návštěvnické krize“ byl dostatečně kompenzován růstem v následujících letech. Po roce 2010 návštěvnost divadel stagnovala.

Graf 9. Celkový počet představení (v tis.) a návštěvníků divadel (v mil.) v letech 2000 až 2013

Počet divadelních inscenací v repertoáru českých státních i nestátních divadlech od mírného poklesu mezi lety 2001 a 2004 až do roku 2013 v zásadě rostl. Srovnáme-li rok 2003, tzn. rok s nejnižším počtem inscenací v repertoáru ve sledovaném období s hodnotou v roce 2013, došlo v tomto mezidobí v repertoáru divadel k celkovému zvýšení počtu inscenací o 69%.

Graf 10. Celkový počet inscenací v repertoáru a premiér v letech 2000 až 2013

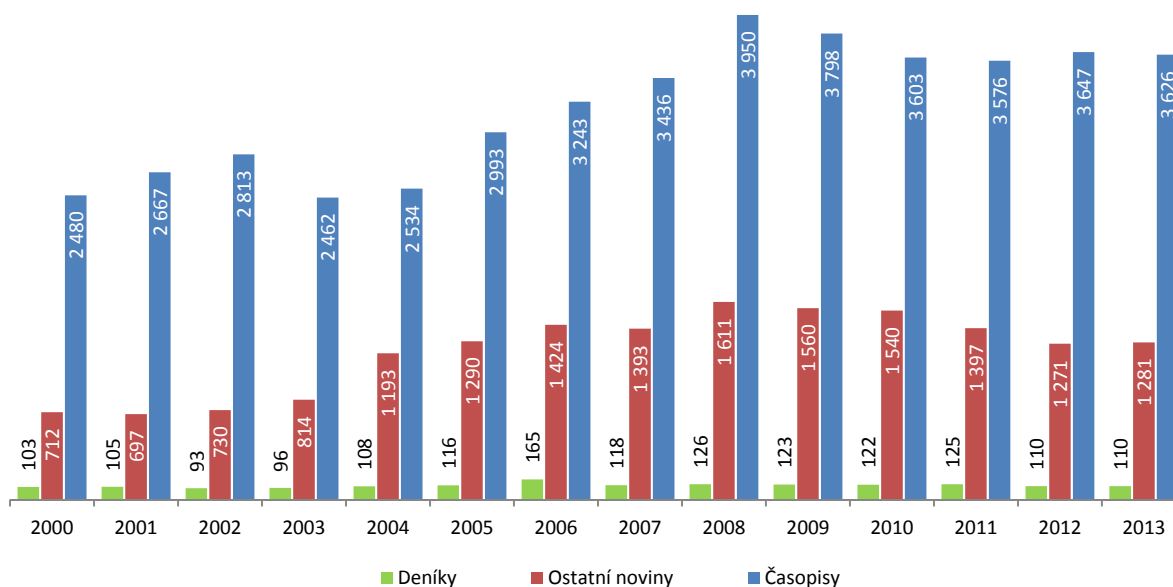
Vedle opakování již zavedených inscenací rozšiřovala divadla svůj repertoár o nově nastudovaná představení. **Počet premiér**, které byly v jednotlivých letech sledovaného období odehrány, se mezi jednotlivými roky lišil, přičemž obecně bylo každým rokem představeno více než 500 nových divadelních inscenací.

3.4 Tisk

Produkce tiskovin je jediným kulturním odvětvím reprezentujícím v této analýze oblast tzv. kulturního průmyslu, tzn. velkoobjemovou produkci a reprodukci kulturních artefaktů určených k masové spotřebě a dalšímu šíření. Sledování produkce tiskovin je dlouhodobě součástí programu statistických zjišťování NIPOS, kde je zastoupeno dvěma ročními statistickými výkazy (Kult (MK) 5-01 a Kult (MK) 15-01). Za periodický⁴ tisk jsou pro účely šetření považovány všechny tištěné publikace registrované v České republice dle zákona 46/2000 Sb. o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a jsou (za poplatek či zdarma) dostupné veřejnosti⁵.

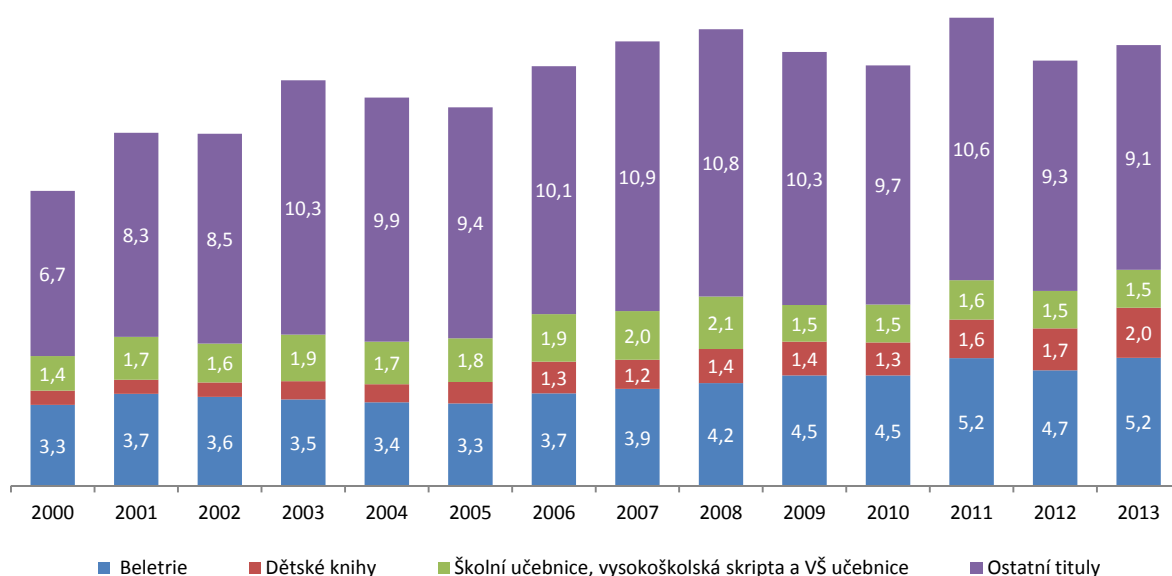
V roce 2013 vycházelo na území ČR celkem 5 017 **periodik**. Srovnáme-li tuto hodnotu s počtem 3 295 titulů vydávaných v roce 2000, vzrostl jejich počet ve sledovaném období o více než polovinu. Vývoj vydávaných titulů nicméně zaznamenal mezi lety 2000 a 2013 několik významných poklesů. K prvnímu došlo (po mírném růstu) v roce 2003, kdy se celkový počet vydávaných titulů meziročně snížil o 7,3%. Po navazujícím růstu v letech 2004 – 2008 se přírůstky vydávaných periodik opět propadají do záporných čísel, v nichž zůstávají do roku 2013. Srovnáme-li rok 2008, v němž vyšlo vůbec nejvíce titulů ve sledovaném období s rokem 2013, je zřejmý další pokles o 11,8%. Načasování tohoto vývoje v kontextu širšího hospodářského vývoje podporuje hypotézu o negativním dopadu ekonomické krize či nových informačních technologií (zejména internetu) na sledované odvětví.

Graf 11. Vývoj počtu tištěných periodických titulů v ČR mezi lety 2000 a 2013

Podobně jako v případě periodických publikací i počty vydávaných tištěných **neperiodických publikací** od roku 2000 výrazně vzrostly. Z celkového pohledu se do roku 2013 zvýšil počet tištěných neperiodických titulů o polovinu, přičemž počet beletristických titulů vzrostl o téměř 60 %. Souhrnná aktivita vydavatelů neperiodických publikací se v celém období nezvyšovala srovnatelným tempem. V letech 2004 - 2005, podobně jako v letech 2009 - 2010 dokonce poklesala. Nejvyšší meziroční nárůst titulů zaznamenal trh s neperiodickými publikacemi v roce 2011, v němž se počet tištěných titulů ve srovnání s předcházejícím rokem mimořádně zvýšil (o 11,3%). V následujícím roce se počet vydávaných titulů propadl o 9,2%. Sledujeme-li vývoj z hlediska vybraných subkategorií, je vhodné zmínit rok 2006, v němž bylo vydáno o téměř polovinu více titulů neperiodických publikací určených pro děti než v roce předcházejícím. Počet titulů beletristické literatury se výrazně zvyšoval v letech 2006 (o 12,2%), 2011 (o 15,6%) a 2013 (o 10,8%).

Graf 12. Vývoj počtu tištěných neperiodických publikací v ČR mezi lety 2000 a 2013 (v tis.)

3.5. Stručné shrnutí hodnocení vývoje naturálních dat

Závěrem lze k předcházejícímu hodnocení vývoje naturálních ukazatelů vybraných oblastí kultury uvést, že jejich časové řady naznačují některé významné změny popř. vývojové tendence.

V případě objektů kulturního dědictví jako jsou muzea, galerie a zpřístupněné památky, stabilně rostla nabídka služeb (počty objektů, výstav a expozic – viz. tab.č.1). Na straně poptávky – počet návštěv - se po počátečním vzestupu prosazují tendence ke stagnaci.

Nové technologie ovlivňují změnu ve struktuře činnosti knihoven. V posledním desetiletí klesá počet jejich čtenářů i výpůjček knih, roste však počet návštěv knihoven, které se stávají stále více místy vyhledávání informací na internetu a pořádání vzdělávacích a kulturních pořadů, výstav apod.

V interpretačním umění zastoupeném divadelnictvím lze pozorovat vysokou dynamiku na straně nabídky (růst počtu divadel a jejich představení). Zpočátku měla vzestupnou tendenci i poptávka (počet diváků), v posledních dvou letech však začala stagnovat. Současně v divadelnictví dochází ke změnám vlastnické struktury – klesá počet státních scén a naopak se zvyšuje počet ostatních.

V oblasti zastupující kulturní průmysly – periodický tisk a neperiodické publikace – došlo v krizovém období k poklesu vydávaných titulů periodik a ke stagnaci počtu titulů neperiodických publikací.

Tab. č. 1. Vývoj vybraných nabídkových ukazatelů tradiční kultury

UKAZATEL	2000	2007	2013	Index 2007/2000	Index 2013/2007	Index 2013/2000
Počet muzeí, galerií a památníků	440	487	512	1,11	1,05	1,16
Počet expozic a výstav	4 777	5 640	6 056	1,18	1,07	1,27
Počet knihoven	6 019	5 533	5 381	0,92	0,97	0,89
Počet PC pro návštěvníky	1 977	10 319	11 806	5,22	1,14	5,97
Počet PC napojených na internet	1 111	9 160	10 776	8,24	1,18	9,70
Počet divadel (bez stagion)	118	130	152	1,10	1,17	1,29
Počet stálých scén	121	144	174	1,19	1,21	1,44
Počet sedadel stálých scén	30 233	35 796	39 616	1,18	1,11	1,31
Počet představení divadel v ČR	21 997	25 785	27 500	1,17	1,07	1,25

4. Vývoj kultury z pohledu hodnotových údajů

Ekonomický přístup k **hodnocení kultury jako celku** je poměrně nový. V souladu s úkolem vyplývajícím z usnesení vlády ČR č. 1452 z r. 2008 o Státní kulturní politice na léta 2009 – 2014 se poprvé začal (za referenční rok 2009) zpracovávat tzv. satelitní účet kultury. V této souvislosti byla šetření KULT (NIPOS i ČSÚ) obohacena o potřebné ekonomické ukazatele. Od počátku se ukázalo problematickým jasné vymezení sektoru kultury. Prvý pokus vztahující se k referenčnímu roku 2009 byl dalším roce - v návaznosti na výsledky projektu Eurostatu zvaného ESSnet Culture – opuštěn a do kultury bylo zařazeno několik dalších aktivit (některé maloobchodní činnosti – klasifikace NACE 47.63, 78 a 79; překladatelské a tlumočnické služby – NACE 74.30; pronájem videokazet a disků – NACE 77.22 a umělecké vzdělávání – NACE 85.52). Došlo tak – alespoň pro účely zpracování satelitního účtu kultury – k přijetí jednotné „evropské definice kultury“, což je pro budoucí mezinárodní srovnatelnost dat nespornou výhodou. Na druhé straně nejsou z tohoto důvodu výsledky účtu za rok 2009 plně srovnatelné s výsledky za pozdější období. Další příčinou zkrácení disponibilní časové řady dat je i ta skutečnost, že údaje potřebné k sestavení satelitního účtu kultury – zejména z národního účetnictví – jsou k dispozici poměrně pozdě a tak není účet za referenční rok

2013 doposud, tj. v době zpracování této analýzy, sestaven. K hodnocení nám proto zůstává **pouze tříleté období let 2010 – 2012.**

Významným předpokladem rozvoje kultury jsou **finanční zdroje**, které do ní vstupují. Rozsah společenské podpory kultury vyjadřují vynakládané veřejné výdaje, které bývají z velké části cíleně zaměřeny na vybrané kulturní oblasti.

V průběhu uvedených let **veřejné výdaje** vstupující do kultury klesaly (průměrně ročně o 2,8 %). Snížily se mnohem výrazněji (o 5,5 %) než celkové výdaje veřejných rozpočtů (pokles o 0,7 %) a tak podíl výdajů na kulturu v celkových výdajích konsolidovaných veřejných rozpočtů poklesl z 1,88 % v roce 2010 na 1,72 % o dva roky později.

Jiným směrem se vyvíjely **finanční zdroje** přicházející do sektoru kultury z **domácností**. V uvedeném období se zvýšily o necelé 1 %, avšak s ohledem na pokles celkových finančních výdajů domácností, vzrostl podíl výdajů na kulturu v celkových výdajích z 2,62 % na 2,95 %.

Finanční **zdroje ze zahraničí** směřovaly (vyjma rozhlasového vysílání) zejména do tradičního umění, dosahovaly však méně než 1% z celkových zdrojů.

S ohledem na pokles příjmů kulturního sektoru od podniků a neziskových institucí poklesly i **celkové finanční zdroje** vstupující do sektoru kultury a to o 33,2 mld. Kč (tj. o více než 12 %).

Tato významná skutečnost se nemohla neprojevit v **hospodaření kulturních organizací**. Jak je zřejmé časových řad základních ukazatelů sektoru kultury (viz níže připojená tabulka č. 2), v uvedeném období jejich úroveň klesá, popř. stagnuje. Jedinou nevýraznou výjimkou je výše průměrné měsíční hrubé mzdy, která vzrostla o 2,36 % (index spotřebitelských cen však ve stejném období vzrostl téměř o 5,7 %). Naopak nejrychleji klesal objem investičních výdajů, jehož vývoj naznačuje nemalé problémy spojené s podfinancováním kulturního sektoru.

Při klesajícím trendu výnosů i nákladů se náklady snižovaly mírně rychleji a proto celkový hospodářský výsledek kulturních institucí vzrostl z 9,3 mld. Kč v roce 2010 na 12,1 mld. Kč v roce 2012 (průměrně o 14,2 % ročně). Díky tomu stagnoval (výrazně neklesal) ukazatel stupně soběstačnosti, který vyjadřuje relaci mezi tržbami za vlastní výkony a celkovými výdaji.

S nepříznivým ekonomickým vývojem sektoru kultury zřejmě souvisí pokles přepočteného **počtu zaměstnanců** (průměrně o více než 4 % ročně). Údaj o necelých 80 tis. zaměstnancích však plně nevyjadřuje spotřebu živé práce v sektoru kultury. Pracuje v něm také více než 10 tis. dobrovolníků bez nároku na odměnu. Nad tento počet lze zřejmě předpokládat dalších několik tisíc osob pracujících v resortu na základě dohod o pracovní činnosti či v postavení osoby samostatně výdělečně činné. Pokud bychom přepočítali výši vykázaných ostatních osobních výdajů v kultuře pomocí průměrných mezd, dojdeme k počtu dalších cca 15,5 tis. pracovníků zapojených na základě dohod (přepočtených na plnou pracovní dobu). Z výsledku různých statistických zjišťování lze odhadovat, že v kultuře dále působí cca 45 tis. OSVČ (majitelů). Celkem by tedy bylo možné odhadnout počet osob pracujících v kultuře zhruba na

150 tis. (zaměstnanců, dobrovolníků, pracovníků na dohody a OSVČ). Tento počet samozřejmě nezahrnuje pracovníky zabývající se kulturními aktivitami v ne - kulturních organizacích (na druhé straně zahrnuje pracovníky s ne - kulturními aktivitami v institucích kulturních).

Tab. č. 2. Časové řady vybraných ekonomických ukazatelů sektoru kultury za léta 2010 – 2012

UKAZATEL	2010	2011	2012	Index 2011/10	Index 2012/11	Index 2012/10
Veřejné zdroje celkem	36 283	34 739	34 322	0,96	0,99	0,95
Náklady celkem	219 816	204 341	205 850	0,93	1,01	0,94
Výnosy celkem	229 110	216 212	217 971	0,94	1,01	0,95
Stupeň soběstačnosti v %	87,1	89,1	84,9	1,02	0,95	0,97
Počet zaměstnanců v os.	87 018	81 521	79 785	0,94	0,98	0,92
Průměrná hrubá měs. mzda v Kč	24 406	24 704	24 982	1,01	1,01	1,02
Investice v mil. Kč	13 748	11 416	10 369	0,83	0,91	0,75
Hrubá přid. hodnota v mld. Kč	86,1	80,4	84,4	0,93	1,05	0,98
Hrubý dom. produkt v mld. Kč	59,5	53,1	57,3	0,89	1,08	0,96

Nepříznivý vývoj ukazatelů (mikro)ekonomického charakteru dokládá i pohled na **makroekonomické veličiny**. V hodnoceném období došlo k poklesu hrubé přidané hodnoty (HPH) i HDP v kultuře, zatímco v ekonomice jako celku tyto veličiny v nominálním vyjádření vzrostly (o 12,4% a 1,5%). **Váha sektoru kultury** v celkovém objemu HPH **se tak snížila** z 2,66 % v roce 2010 na 2,32 % v roce 2012. Poklesl také podíl kultury na celkovém HDP a to z 1,57 % na 1,49 %.

Jak ukázaly už výsledky ověřovacího zpracování satelitního účtu kultury za rok 2009, **může být celkový, „zprůměrovaný“ pohled na ekonomiku kultury zavádějící**. Co do úrovně hospodaření, se kulturní sektor výrazně člení do dvou zcela odlišných částí. Prvou představují oblasti zahrnující kulturní dědictví a živou originální uměleckou tvorbu (péče o kulturní dědictví, interpretační a výtvarné umění), které můžeme nazvat **tradičním uměním** a druhou tzv. **kulturní průmysly** (tisk, media, audiovideo) **spolu s kreativními průmysly** (architektura,

reklama, design). Zatímco první skupina kulturních odvětví je závislá na veřejných zdrojích, druhá má nadprůměrné hospodářské výsledky a to i v porovnání s velkou částí ne – kulturních odvětví ekonomiky.

Z pohledu zdrojů financování je skutečností, že **veřejné výdaje na kulturu** směřují v první řadě do oblastí **tradičního umění** (zhruba z 95 %), přesto však se jejich výše ve sledovaných letech snížila (o 7,5 %) a jejich podíl na celkových výdajích veřejných rozpočtů poklesl (z 1,76 % na 1,72 %). Jak už je výše uvedeno, podíl **výdajů domácností** na kulturu se vyvíjel příznivěji, avšak zejména z toho důvodu, že při stagnaci výdajů určených na kulturní služby, celkové výdaje domácností klesaly. Z toho lze usuzovat, že - navzdory určitému omezení spotřeby v období finanční krize - si **domácnosti přístup k tradičnímu umění zachovaly v nezmenšené míře**. Výdaje domácností do oblasti kulturních a kreativních průmyslů – na rozdíl od tradičního umění – však poklesly a to bezmála o 6 %.

Ukazuje se, že na rozdíl od - v zásadě stálé úrovně - spotřeby kulturních služeb orientovaných na publikum, se spotřeba kulturních statků a služeb orientovaných spíše na trh (ze strany domácností) snižovala.

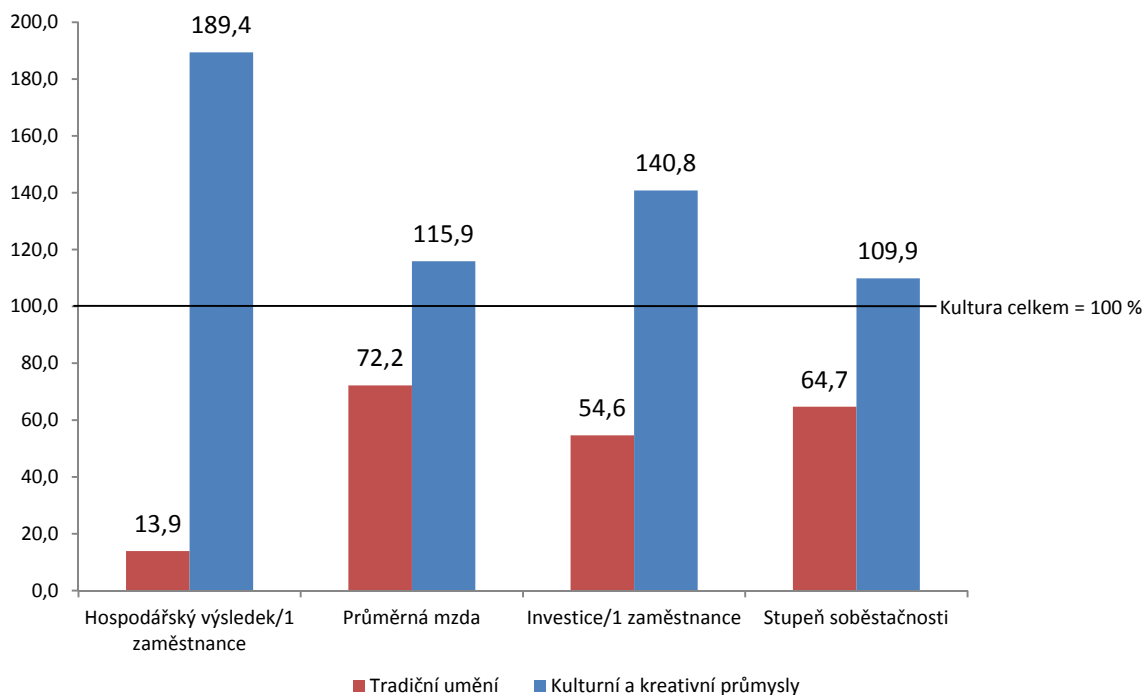
Také **příjmy pocházející z** nejvýznamnějšího finančního zdroje – **podniků a neziskových institucí** – se vyvíjely v případě tradičního umění příznivěji než v oblasti kulturních a kreativních průmyslů. Ve výsledku se proto celkové finanční zdroje vstupující do tradičního umění snížily v menší míře (o zhruba 10 %), než tomu bylo v případě kulturních průmyslů (o 14 %) a kreativních průmyslů (o 18 %).

V návaznosti na stabilní či mírně rostoucí rozsah služeb institucí **tradičního umění** (celkový počet návštěv se zvýšil o 0,4 %) vzrostla však také úroveň některých ukazatelů charakterizujících extenzivní stránku jejich hospodaření. Celkové náklady organizací působících v tradičním umění vzrostly o téměř 17 %, zatímco výnosy za nimi o 1 procentní bod zaostaly. Kladný hospodářský výsledek poklesl o 6 % a dosáhl v přepočtu na jednoho zaměstnance částky jen o málo vyšší než 21 tis. Kč. Spolu s ním se snížila i míra soběstačnosti (z 56,3% na 54,9%) a zisková marže odrážející vztah mezi ziskem po zdanění a tržbami (z 2,7 % na 1,1%). Vzrostl také počet zaměstnanců (přepočtený stav) o 3,2 % (na 33 186 osob) a průměrná měsíční mzda (o 3,6 % na 18 541 Kč). Nedostatek finančních zdrojů se projevil zejména v oblasti investic. Investiční výdaje v tradičním umění poklesly z téměř 3,5 mld. Kč na necelých 2,4 mld. Kč (o více než 31 %) a v přepočtu na 1 zaměstnance činily v roce 2012 jen 70,8 tis. Kč.

Celkově příznivějších výsledků však dosáhly organizace v oblasti **kulturních a kreativních průmyslů**. Při poklesu celkových výnosů i nákladů se mírně snížil kladný hospodářský výsledek, který – v přepočtu na jednoho zaměstnance - dosáhl částky dvanáctinásobně vyšší (259 tis. Kč) než tomu bylo v tradičním umění. Také míra soběstačnosti a zisková marže zůstaly na nesrovnatelně vyšší úrovni (93,3 % a 5,8 %). Při poklesu počtu zaměstnanců o 12 % (na 43 586 osob) se zvýšila průměrná měsíční mzda na 28 952 Kč (o 1,1 %). Na značně vyšší úrovni – i přes téměř desetiprocentní pokles investičních výdajů - zůstala také intenzita investic (176,1 tis Kč na zaměstnance).

Rozdíly v úrovni vybraných ekonomických ukazatelů obou hospodářsky odlišných oblastí kultury ukazuje graf. č. 13.

Graf 13. Vzájemná relace vybraných ekonomických ukazatelů v sektoru kultury v r. 2012 (v %)

Pokud bychom hodnotili rozdíly v ekonomickém vývoji obou odlišných oblastí kulturního sektoru ve vztahu k omezením vyplývajícím z finanční krize, lze říci, že **na zhoršené podmínky reagovaly citlivěji kulturní a kreativní průmysly** než tradiční umění. Bylo tomu tak zejména v důsledku silné a relativně stabilní vazby mezi nabídkou služeb tradičního umění a odpovídající poptávkou ze strany publika (návštěvníků, diváků, čtenářů apod.).

Kulturní a kreativní průmysly jsou naopak značně závislé na celkových tržních podmínkách a s nimi spojených cyklických výkyvech. Hospodaří však s mnohem vyšší produktivitou práce než tomu je v případě tradičního umění (kde je problematické i její pouhé měření) a měly proto před finanční krizí neporovnatelně lepší výchozí podmínky. Naopak jen v zanedbatelné míře využívají mimotržní finanční zdroje (veřejné výdaje na kulturu popř. granty, dotace, dary apod. z tuzemska i ze zahraničí), které se v obdobích krize obvykle snižují.

5. Nahlédnutí do zahraničí

Jsou-li nemalé problémy se získáním dat za náš kulturní sektor, ještě větší potíže čekají každého, kdo by měl zájem porovnávat data v mezinárodním měřítku. S ohledem na zanedbatelný počet disponibilních ukazatelů a značné mezery v jejich časových řadách, je mezinárodní srovnání vývoje kulturních sektorů většího souboru zemí v čase provázeno nepřekonatelnými problémy. Možná jsou proto spíše dílčí srovnání v některých ukazatelích, za něž předložilo – za stejná či blízká referenční období - data více zemí.

S využitím dat shromažďovaných Eurostatem je v tab. č. 3 uvedeno porovnání některých ukazatelů kulturního sektoru ČR se zeměmi s přibližně stejným počtem obyvatel a také se Slovenskou republikou. Do tabulky byla vybrána dostupná data vztahující se nabídkovým ukazatelům (úroveň zaměstnanosti v kultuře) i k ukazatelům poptávkovým či participačním (návštěvnost muzeí, živých představení, četba knih). Ačkoli data nejsou k dispozici za všechny země ke stejnému referenčnímu roku (prvý a druhý sloupec tabulky se vztahuje k roku 2009, třetí k letům 2007 – 9, čtvrtý k r. 2006 a poslední k r. 2007), podávají informaci k hrubému porovnání. Z něj vyplývá, že zaměstnanost v naší kultuře je mírně nad průměrem srovnatelných zemí (a ještě více naše čtenářská aktivita), zatímco návštěvnost muzeí a živých představení interpretačního umění tohoto průměru nedosahuje.

Tab. č. 3. Vybrané údaje z oblasti kultury v mezinárodním srovnání některých zemí

Země	Počet obyv. v tis.	Návštěvy 5 TOP muzeí v tis.	Zaměstnanost v kultuře v %	Návštěva živ. předst. v % os.	Přečtení knihy v % os.
Belgie	10 667	1 829	1,4	48	68
Maďarsko	10 031	.	1,8	34	62
Portugalsko	10 627	2 348	0,9	47	43
Rakousko	8 355	3 144	1,6	57	75
Řecko	11 260	2 572	1,2	34	51
Slovensko	5 412	.	1,1	52	74
Švédsko	9 256	3 855	2,3	62	83
Průměr vybraných zemí	9 372,6	2 749,6	1,5	47,7	65,1
ČR	10 468	2 160	1,7	37	79

6. Závěry

V Úvodu této práce byla položena otázka vztahující se k hospodářskému vývoji v oblasti kultury v období po skončení tzv. návštěvnické krize 90. let a nastávající (snad už doznívající) finanční krize. Zajímaly nás také možné odlišnosti ve vztahu k vývoji ekonomiky jako celku. Při hledání odpovědí jsme se nevyhnuli potížím spojeným se složitostí objektu hodnocení a s tím souvisejícími problémy s vhodnými ukazateli naturálními a s krátkým dosahem časové řady ukazatelů hodnotových. Nicméně, **základní poznatky** získané analýzou disponibilních dat **lze označit** – i přes uvedené obtíže – **za dostatečně věrohodné**.

Jak je již výše uvedeno, v sektoru kultury se můžeme setkat s potížemi spojenými s odpovídajícím oceněním některých - zejména originálních - kulturních statků či služeb. Netýká se to jen samotného stanovení ceny, ale i jejího vývoje v čase. Také hospodaření některých kulturních institucí se primárně neřídí finančními kritérii a neprobíhá plně na komerční bázi. Lze proto říci, že **působení ekonomických vztahů v kultuře** (zejména v tradičním umění) **je modifikované, ne-li částečně limitované**.

Z omezených možností finančního postižení rozsahu kulturního dění vyplývá, že v rámci hodnocení vývoje v kultuře je třeba doplnit hodnotové ukazatele o naturální. Ty jsou v zásadě dvojího druhu. Jako **kapacitní ukazatele** odrážejí stranu nabídky a jako **ukazatele participace** na kultuře postihují rozsah poptávky. Mezi dříve uvedené lze zařadit např. počet sedadel a představení v divadlech či v kinech, počet sbírkových předmětů, expozic a výstav v muzeích nebo rozsah knihovního fondu v knihovnách. Objem poptávky vyjadřují ukazatele počtu diváků, návštěvníků, čtenářů nebo počtu knižních výpůjček.

V období od roku 2000 až do roku 2007 (který lze označit za předkrizový) se nabídkové ukazatele základních poskytovatelů tradiční kultury (památky, muzea, knihovny, divadla) zvyšovaly (viz tab. č. 1). Jedinou výjimkou je pokles počtu knihoven, ten však souvisí s optimalizací jejich sítě v obcích, nikoli s poklesem nabízených služeb, jejichž rozsah naopak nebývale vzrostl (viz ukazatel počtu přístupných PC s internetem).

Ve zmíněném období rostl i základní poptávkový ukazatel počtu návštěv. K mírně složitějšímu vývoji došlo opět v knihovnách (pokles počtu výpůjček a čtenářů) a to v důsledku změny struktury nabízených služeb. Knihovny tvoří nejhustější síť kulturních zařízení v naší zemi a mimo jiné i z tohoto důvodu dnes mají mnohem širší poslání, než tomu bylo v minulosti. Vedle tradičních knihovnických služeb poskytují také služby informační popř. i vzdělávací. Mnoho občanů tak navštěvuje knihovny z řady jiných důvodů než je vypůjčení knih, dokumentů či jiných nosičů informací. Přicházejí často proto, aby využili přístup k internetu, shlédli výstavu, zúčastnili se vzdělávací akce či kulturního pořadu. Zvyšuje se také význam vzdáleného využívání služeb knihoven (současně i muzeí). Počet virtuálních návštěv se tak v případě knihoven již vyrovnal počtu návštěv reálných.

Vývoj naturálních ukazatelů v oblasti tradičního umění v období finanční krize (2008 – 2013) byl v zásadě podobný. Lze proto říci, že i v tomto složitějším období se zvyšovaly ukazatele na obou stranách nabídko-poptávkového vztahu (jedinou výjimkou byl z důvodu

organizační změny počet návštěv u památkových objektů). Je tedy zřejmé, že **ani v období finanční krize se zájem veřejnosti o kulturní služby tradičního umění nesnížil** (viz níže uvedená tab. č. 4).

Tab. č. 4. Počet návštěv vybraných poskytovatelů služeb na 10 tis. ob. v letech 2010 - 12

POSKYTOVATEL	2010	2011	2012	Index 2012/2010 v %
Historické památky	10 973	11 595	11 063	100,8
Muzea a galerie	8 863	9 544	9 113	102,8
Výstavní sály	2 210	2 200	1 904	86,2
Knihovny	21 067	22 891	23 120	109,7
Kina	12 871	10 279	10 640	82,7
Divadla	6 829	7 152	6 945	101,7
Koncertní sály (soubory a festivaly)	2 093	2 300	2 227	106,4
Kulturní domy	7 910	7 700	8 082	102,2
CELKEM	72 816	73 661	73 094	100,4

Hodnocení vývoje kultury **s využitím hodnotových ukazatelů zahrnuje celý kulturní sektor a** má tak mnohem širší, ač - z pohledu času - naopak mnohem kratší záběr. Mezi základní zjištění patří skutečnost, že **širokou oblast kultury nelze** – ani z ekonomického pohledu – **hodnotit jako jeden celek**. Člení se zhruba do dvou zcela odlišných částí a ukazuje se, že každá z nich se vyrovnávala se zhoršenými podmínkami hospodaření jiným způsobem.

Tradiční umění je - z pohledu vlastnických forem - v převažující míře zastoupeno institucemi, jejichž zakladatelem jsou státní orgány. V období finanční krize bylo nejvíce dotčeno snížením veřejných výdajů na kulturu a v menší míře také poklesem finančních zdrojů ze zahraničí, které mají podobné zaměření jako tuzemské veřejné zdroje. Naopak **stabilizační roli plnily výdaje domácností**, které svou participací na klasických kulturních oborech – na rozdíl od jiných oblastí spotřeby - nesnižovaly. To potvrzuje výše uvedený závěr vycházející z dat naturálních ukazatelů. V této souvislosti lze odvodit další poznatek týkající se tradičního umění. Ukazuje se, že (snad s výjimkou návštěvnické krize 90. let následujících po zásadních celospolečenských změnách) **poptávka po statcích a službách tradičního umění je i v letech krize nepružná, zejména směrem dolů**. Bylo proto žádoucí i v těchto těžkých dobách ze strany veřejných výdajů na kulturu podpořit nabídku tak, aby mohla

víceméně stabilní poptávku uspokojit. Hospodaření institucí tradičního umění běžně využívá poměrně omezeného rozsahu zdrojů a proto bylo v krizovém období zvláště zranitelné (rychlejší růst nákladů před výnosy, značný pokles ziskové marže a investičních výdajů). S ohledem na svoji organizační skladbu i obsahovou náplň svých aktivit je v reakci na změněné podmínky hospodaření mnohem méně pružné (přizpůsobivé).

Kulturní a kreativní průmysly představují tržně orientovanou část odvětví kultury zastoupenou zejména podniky v soukromém vlastnictví. V důsledku užšího sepětí s trhem jsou v porovnání s tradičním uměním mnohem více vystaveny cyklickým výkyvům trhu. Bylo tomu tak i v období finanční krize, kdy se snížily zejména příjmy z podnikové sféry. Ty poklesly více v kreativních průmyslech, zejména pak v architektuře v návaznosti na útlum ve stavebnictví. Snížily se také příjmy pocházející od domácností. Tato odvětví kultury však prokázala (v porovnání s tradičním uměním) vyšší stupeň přizpůsobivosti. Při poklesu výnosů se snižovaly také náklady a zisková marže tak zůstala na nezměněné úrovni. Nedošlo k hlubokému propadu vynakládaných investic, naopak se snižoval počet zaměstnanců a průměrná mzda zbývajících vzrostla jen nepatrně.

S přihlédnutím ke všem „pro a proti“ lze říci, že se **kulturní a kreativní průmysly s dopady finanční krize vypořádaly lépe**. Důvody zřejmě spočívají v jejich **schopnosti pružnější reakce na nepříznivou změnu podmínek** hospodaření. Naproti tomu tradiční umění při výpadku nemalé části zdrojů svoji nabídku služeb - s ohledem na přetrvávající poptávku ze strany obyvatelstva – nesnížilo. Chybějící zdroje (veřejné výdaje a příjmy ze zahraničí) však nemohlo nijak nahradit. Další případné zvýšení vstupného by mohlo mít za následek snížení návštěvnosti a ve výsledku i celkových příjmů. Průměrné zaplacené vstupné v památkách, muzeích a divadlech se mezi léty 2007 a 2012 zvýšilo o 50%, zatímco index spotřebitelských cen vzrostl jen o 14,8% (nejvíce vzrostlo vstupné v případě památek, jejichž návštěvnost v daném období o 3 % poklesla).

Vrátíme-li se **k celkovému pohledu na kulturu**, lze říci, že v porovnání s celou ekonomikou, **byla dopady finanční krize zasažena více**. Hlavní příčinu lze zřejmě spatřovat v závislosti části kultury na neekvivalentním transferu zdrojů (z veřejných rozpočtů a ze zahraničí) a jejich částečnému a zároveň nenahraditelnému výpadku v období zhoršených podmínek hospodaření. **Důsledkem této skutečnosti je pokles váhy kultury v ekonomice** provázený - výše uvedeným - snížením podílu kultury na makroekonomických ukazatelích.

Týká se to jak hrubé přidané hodnoty, tak i hrubého domácího produktu (zahrnujícího i daňovou a dotační složku).

Použité zdroje a literatura:

Základní statistické údaje o kultuře v České republice, 4. Sv. NIPOS

Statistické úlohy řady KULT prováděné NIPOS

Systém účtů kultury, Praha, NIPOS 2014.

Výsledky účtu kultury za léta 2010 - 2012, Praha, NIPOS a ČSÚ.

Cultural Statistics, Eurostat, 2011.